

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

ויגש - תשפ"ב

מיום הדין וכו'... עכ"ד, ע"ש עוד. וכ"כ רש"י ז"ל (בראשית מ"ה ג) "נבהלו מפניו" - מפני הבושה. עכ"ל.

על כן כל איש ישראל ישוב אל א-ל, ולא יאחר. (של"ה יומא פרק גר מצוה, בשם עמק הברכה).

עבירה: האדם נידון על חטאיו כפי מעשיו

מה שאמר להם "העוד אבי חי", מפרש המדרש דלא היה בגדר שאלה כלל, רק אמר להם בלשון תמיה "אני יוסף העוד אבי חי" - כמתמיה ואומר, איני מבין היאך יכול אבי לחיות עד עתה מרוב צערו שאינו יודע ממני עד עתה. ובדברים אלו נטמן ברמז שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טענותיו של יהודה בויכוחו, דכל טענותיו של יהודה היה מצערו של יעקב שיגרום לו בלקיחתו את בנימין, וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף; וגם, דאם יכול לחיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימן. וזהו, אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו, סידר להם יוסף מעשה עצמם, ונבהלו מתוכחתו, ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו, כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם.

וזהו שסיים המדרש "לכשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא", דקדק ואמר "לפי מה שהוא", דגם ביום הדין יהיה התוכחה לכל אחד ממעשיו על מעשיו, ויהיו מעשיו נתפסים ממעשיו - היאך הם סותרים זה את זה. דעל כל עון וחטא בפני עצמו סובר האדם שיש לו קצת תירוץ. ולמשל, מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ - כובד ודוחק הפרנסה. והגם דאין זה תירוץ מספיק כלל, וכמו שאמרו במסכת גיטין (ז) אם רואה אדם שמזונות מצומצמין יעשה מהם צדקה, וכו', מ"מ קצת תירוץ ודיחוי הוא, דהרי אינו לדמות עונש העשיר הקופץ ידו מצדקה לעונש המגיע לעני שאינו נותן צדקה, וא"כ בתירוץ זה הרי יוקל עונשו הרבה. אמנם מראים לו ממעשיו, אשר במקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון, כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור מחלוקת, ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה. ונסתר בזה התירוץ, ויגדל עונשם כפלים. וזהו שאמר במדרש "ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא" - דהתוכחה יהיה לכל אחד ממעשיו. וזהו שחלקם המדרש לשנים, "יום הדין" ו"יום התוכחה", דדין הוא על עצם העבירה, והתוכחה הוא הויכוח שמראים לו ממעשה אחרת על זו - ויגדל העונש עליהם עד שאין לו גם קצת התירוץ שהיה דומה לו להנצל על ידו, וכמו שנתבאר. (בית הלוי פרשת ויגש, וע"ש עוד).

וְעֵתָהּ אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם פִּי מִכְרַתְּם אֹתִי הִנֵּה פִי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֶלְקִים לְפָנֵיכֶם (בראשית מ"ה ה')

מחילה: לימוד מיוסף שמחל לאחיו ופייסם בדברים וגם כיבדם בבגדים נאים ראוי לשלם שימחול למי שגמלוהו רע, ואע"פ שיש לאל ידו לקחת נקמתו ממנו. הלא תראה שיוסף השלם, לא די שמחל לאחיו זה הרע הנפלא אשר גמלוהו, אבל הרצה אותם ופייסם בדברים - לבאר להם שהם לא גמלוהו רע, אבל היה זה סיבה מאת השי"ת למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. ולזה אמר להם "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגו'". והשתדל עם זה להסיר מהם הקטטה והבושת לעוצם השגחתו בהם, ואמר להם שלא ירגזו בדרך (בראשית מ"ה כ"ד),

וְיִקְרָא הוֹצִיאֵם כָּל אִישׁ מֵעַל יָדָיו וְלֹא עֲמַד אִישׁ אֶתוֹ בְּהַתְּוֹדֵעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו (בראשית מ"ה א')

זהירות בכבוד חבריו: יוסף הצדיק הביא עצמו לידי סכנה כדי שלא לבייש את אחיו אמר רבי שמואל בר נחמן, לסכנה גדולה ירד יוסף באותה שעה, שאם הרגוהו אחיו, אין כל בריה יכולה להצילו, ואין בריה בעולם מכירו. ולמה אמר "הוציאו כל איש מעליו"? אלא כך אמר יוסף בלבו, "מוטב שאהרג, ולא אבייש את אחי בפני המצרים!" (תנחומא ויגש סימן ה').

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חַי וְלֹא יָכֻלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ פִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו (בראשית מ"ה ג')

אמונה: לעתיד לבא ישמעו שתי המילים "אני ה'" ויתורצו כל הקושיות שיש לנו על הנהגת העולם

במשך כל הזמן מאז באו בפעם הראשונה למצרים לשבור בר ויוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות וחשדם במרגלים, שאלו איש לאחיו קושיות הרבה "מה זה, ועל מה זה", חפשו עצות והאשימו איש את אחיו. וכן בפעם השניה תמהו ושאלו (בראשית מ"ב כ"ח) "מה זאת עשה אלקים לנו?" עד ששמעו מפי אחיהם את שתי המילים הללו - "אני יוסף", ומיד סרו הקושיות התמיהות והספקות, והעינין נתברר להם כל הצורך.

כן כאשר ישמע העולם את שתי המילים "אני ה'", יתורצו כל הקושיות והתמיהות על הנהגת העולם - שהוא לכאורה לפלא בעינינו עד עתה, יתבררו ויתחווירו כל הענינים, וראו כל בשר יחדו כי יד ה' עשתה הכל לטובתנו. (חפץ חיים עה"ת - ויגש).

תשובה: אי אפשר לעמוד בתוכחתו של בשר ודם, ק"ו בתוכחתו של הקב"ה - עיקר החרטה מפאת גנות ואיסור הדבר עצמו, ולא מפחד העונש

רבי אלעזר, כי מטי להאי קרא בכי (כשהגיע לפסוק זה בכה), "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", ומה תוכחה של בשר ודם כן, תוכחה של הקב"ה על אחת כמה וכמה! (חגיגה ד').

אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה! יוסף, קטגן של שבטים היה, ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, הה"ד "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר (תהלים נ' כ"א) "אוכיחך ואערכה לעיניך", על אחת כמה וכמה. **בראשית רבה צ"ג י"א.**

[כתב בספר **בינה לעתים** (דרוש נ"א): אחי יוסף, צרות רבות ורעות סבבום ממינים שונים בכל הפעמים שבאו למצרים, ובכולם עצרו כח ולבם כלב הארי, ולא נסוגו אחור; אם בעלילת "מרגלים אתם", התנצלו בכל יכלתם ואמרו "לא אדוני וגו'", ואם בכסף המושב באמתחותם, וכו', ואף באחרונה, בעלילת הגביע, אף שקרעו שמלותם, לא נבהלו בעבורה, ועדיין השתדל יהודה להצילו ע"י התנצלותו וסידור דבריו. ועכ"ז בהתוודע יוסף אל אחיו ואמר להם "אני יוסף", חיל אחזם ונבהלו מפניו עד שלא יכלו לענות אותו דבר. ואיה איפוא אבירות לב יהודה ועוצם רוחו, אשר כרגע קטן מפני שמו של יוסף ניחת הוא?! אין זה אלא הוראות שלמות המעלות והתפעלות שכלי, כי בהזכירו את שמו, וביודעם בזה מה שהרעו לעשות עמו, חתו, לא ענו עוד, כי כיסתה כלימה פניהם ונפשם מרה להם - איך יצאה תקלה כזאת מתחת ידם?! והיו מתחרטים, לא מפחד העונש, אלא מפאת גנות ואיסור הדבר עצמו. והוא מה שיראה לכאורה בכוננתם ז"ל במדרש הנ"ל "אוי לנו

ולתת להם כבוד נתן להם חליפות שמלות (שם שם כ"ב) כדי שיכבדום המצרים בראותם מלובשים בגדים חמודים. (רלב"ג בראשית פרק מ"ד).

וַיִּנְשֶׁק לְכָל אָחָיו וַיְבַרְכֵם עֲלֵהֶם וכו' (בראשית מ"ה ט"ו)

ותרנות - מחילה: לימוד מיוסף עד כמה יוותר וימחול

ראה כמה צריך האדם למחול ולהעביר על מדותיו, כי הם חטאו נגד יוסף, ויוסף בכה ונשק אותם. (של"ה ויגש - דרך חיים תוכחת מוסר).

וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו וְגו' (בראשית מ"ו כ"ח)

תלמוד תורה - רותניות וגשמיות: לעסוק בתורה בכל מקום - בכל פעולה שעושה, ראשית כל יראה להכין ענין לצורך גבוה

"ואת יהודה שלח לפניו" - להתקין לו בית ועד שיהא מורה בו דברי תורה ושיהיו השבטים לומדים בו, וכו', שבכל מקום שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה, כשם שהיו אבותיו. (בראשית רבה צ"ה ג', ע"ש עוד).

[מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים, ישיבה עמהם, שנאמר כו'; היו במדבר, ישיבה עמהם, שנאמר כו'. אברהם אבינו, זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר כו'. יצחק אבינו, זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר כו'. יעקב אבינו, זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר כו'. (יוזמא כח.) וע"ע ברמב"ם (הל' ע"ז א' ג').]

"ואת יהודה שלח לפניו" - לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. לימוד מוסר מזה: כל פעולה שאדם עושה, ראשית דבר יראה בפעולה זו להכין ענין לצורך גבוה. כמו מי שזוכה לבנות בית, יצייר במחשבתו בתחילה איזהו חדר בבית שיהיה מוכן לו להיות סגור שם לתורה ולתפילה ולהתבודדות, ומקום מוכן בית ועד לחכמים, ואח"כ יצייר ענינים המצטרפים לו. וכן יעקב שלח מתחילה לתקן לו בית תלמוד. (של"ה ויגש - דרך חיים תוכחת מוסר).

וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְפָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אֲבִיו וְגו' (בראשית מ"ו כ"ט)

כיבוד אב: גם איש מצליח וטורד בעסקים יכבד הוריו כפי מה שאפשר

ראוי לאדם לכבד הוריו כפי מה שאפשר, ולא ימנעהו מזה עוצם הצלחתו בממשלה ובשלטנות וטרדתו בעסקים. ולזה תמצא שיוסף, עם היותו מושל בכל ארץ מצרים והיה עם זה משביר לכל עם הארץ ולכל עם שאר הארצות הקרובות, הנה נזדרז לצאת לקראת אביו - לכבודו ולראות פניו. (רלב"ג בראשית מ"ו).

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוּנָתָה הֲפָעַם אַחֲרַי רְאוּתִי אֵת פְּנֵיךָ פִּי עוֹדֶיךָ חַי (בראשית מ"ו ל')

אהבת ה', עד כדי מסירות נפש: להיות מוכן למסור נפשו על קדושת השם - כוונה למסור נפשו על קדושת השם בקריאת שמע

"וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מִרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אֲבִיו וַיִּרְא אֶל יוֹסֵף וַיִּפּוֹל עַל צוּרָיו וְגו'" (בראשית מ"ו כ"ט), וברש"י (שם) אמרו רבותינו (מדרש אגדה שם), [ולמה לא נשק יעקב ליוסף?] שהיה [יעקב] קורא את שמע. עכ"ד.

התורה אמרה (דברים ו' ה') "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ופירושו רז"ל (ברכות נד.) אפילו הוא נוטל את נפשך. שכל איש ישראל מחויב למסור נפשו וחיי עבוד אהבת השי"ת. ואף שאהבת החיים גדולה מאד אף למי שהיה חי חיי צער, מ"מ נקל לאיש כזה ליתן חיי עבוד אהבת ה' מאיש אשר חייו חיי תענוג בבית העליות מרוחים עם כלי בית וכסף וזהב וכל אשר שאלו עיניו יש לו, לאיש אשר אלה לו קשה יותר פרידת החיים, עכ"ז צותה התורה "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" - אפילו הוא נוטל את נפשך.

והנה, בעת שיוסף נראה לאביו ולא היה לו עוד שום צער, וביחוד באותה ראייה ראשונה שראה את יוסף - שאז היה לו חיי אהוב מאד

מאד, לראות את בנו אהובו אשר לא ראה אותו כ"ב שנה. מה עשה אז יעקב? קרא קריאת שמע, כו', ואמר "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" - שאפילו ברגע זה הוא עומד הכן לקדש שמו יתעלה במסירות נפש ועוזב אהבת יוסף וכל הכבוד והגדולה והתענוג; שאפילו כל אהבת עולם בשיא הפסגה ברום המעלה היותר אפשרי, כלא נחשב נגד אהבת האדם להקב"ה. וזהו שאמר הכתוב "ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם" - לו יהא לי כעת איזה סיבה למות עבור אהבת ה' אחרי ראותי את פניך כי עודך חי ושמחתי ותענוגי כעת עד להפליא, עכ"ז אהבת ה' במסירת נפש גדולה היא אצלי מאהבתי אליך. (עבד המלך בראשית מ"ו ל').

[כתב בזוהר הקדוש (בלק דף קצה.; וכע"ז בספרי - פרשת ואתחנן, וכ"כ בב"ב או"ח ס"א אות א', והובא במ"ב שם ס"ק ג'): ישים עצמו תוך אלו שמסרו נפשם על קדושת השם, והיינו ביחוד של "שמע ישראל", שכל מי שמשים רצונו כך במקרא הזה נחשב לו כאילו מסר נפשו על קדושת שמו. עכ"ד. דהיינו שידמה בדעתו כאילו הוא נהרג עכשיו על קדושת שמו, לקיים (ההלים מ"ד כ"ג) "כי עליך הורגנו כל היום", ויחשב לו כאילו עשה בפועל ממש **חיי אדם** ח"א כלל כ"א סעיף י"א, ועוד.) העושה כן, הוא אהובו של הקב"ה (**תיקוני זוהר** - דף י:), ונקרא עבד עולם להקב"ה (**אור הישר** עמוד העבודה פ"ח), ומתכפרים עונותיו (**שער הכוונות** להרח"ו ז"ל - דרושי כוונת ק"ש דרוש ו'), ומתקן כל אברי גופו ונשמתו ברגע קטן ומכניס אותן לקדושה (**כף החיים** [להג"ח פלאגי - י"ד ל"ח] - **בשם האר"י** ז"ל), ונוחל מאתים עולמות לעולם הבא (**זוהר** מדרש הנעלם בראשית דף קכד:), ומקיים מצוה ד' ונקדשתי בתוך בני ישראל" (**ספר חרדים** - מצוות עשה פרק א', וכ"כ בשערי קדושה לרח"ו ז"ל ח"א שער ד'). וע"ע בספר **של"ה** (שער האותיות - סוף אות א'). יקבל על עצמו מסירות הנפש כנ"ל אחר שגומר פסוק "שמע ישראל", לפני "ברוך שם" (**זוהר** רעיא מהימנא משפטים דף קיט, ושם פרשת צו דף לג, והקדמת תיקוני זוהר דף י: **ע"פ חיי אדם** שם, ו**יסוד ושורש העבודה** שער ד' פרק ה'). וע"ע בספר עוד יוסף חי - הלכות וארא אות י"ט-כ'). ובמקום אחר **זוהר** הקדוש (ח"א דף קכד:) כתב שיכוון את זה באמרו "ובכל נפשך" (וכ"כ **רבינו יונה** באגרת התשובה - ע"פ הספרי על פרשת ואתחנן, וכ"כ ב**שו"ת הרשב"א** ח"ה סי' נ"ה, וב**ארחות חיים להרא"ש** אות כ"ה).]

וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרִעָה (בראשית מ"ז ז')

הכרת הטוב: להטיב למי שקיבל ממנו הנאה, גם לנכרי

ראוי למקבל טובה מאחד, שיכירה לו בצד האפשרי. ולזה הביא יוסף את יעקב לפני פרעה - לכבוד פרעה, ולברכו, ולתת לו תודה על כל אשר גמלהו מהטובות. (רלב"ג בראשית מ"ז).

"ויועד הדבר למרדכי (מחשבתם של גתן ותרש) ויגד לאסתר המלכה וגו'" (אסתר ב' כ"ב); זה (מרדכי) מהול וזה (אחשוורוש) ערל, וחס עליו; כתיב (תהלים קי"ט ק') "מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתיו" (פי' מזקנים אתבונן לשמירת המצוות, שהם יורו דרכם (יפה תואר)). התבונן מרדכי במעשי הזקנים, יעקב ויוסף ודניאל, [ומצא דלא שייך "לא תחנם" (דברים ז' ב) בכאן, דכי היכי דייעקב ויוסף ודניאל גמלו חסד למלכים לפי שנהנו מהם ולא חשו משום "ולא תחנם", כן ראוי למרדכי לעשות לאחשוורוש שהטיב עמו (יפ"ת)]: יעקב בירך את פרעה, שנאמר "ויברך יעקב את פרעה". יוסף גילה לפרעה [פתרון חלומותיו (עי' בראשית מ"א כ"ה)]. דניאל גילה לנבוכדנצר [פתרון חלומו (עי' דניאל ב)]. אמר מרדכי "אף אני כן [אעשה]". (**בראשית רבה** ל"ט י"ב).

רק אדמות הפהנים לא קנה וגו' (בראשית מ"ז כ"ב)

הכרת הטוב: ישלם טובה תחת טובה אפילו לגוי

צריך אדם שלא להיות כפוי טובה, וישלם טובה תחת טובה, אפילו לגוי. הכומרים של מצרים עשו טובה ליוסף כשהיה דינו בפניהם בענין מעשה דאשת פוטיפרע, כאשר הבחינו שהאמת אתו הצילו אותו ממות, כדאיתא בדברי רבותינו ז"ל (תרגום יונתן בן עוזיאל - בראשית ל"ט כ', ושם מ"ז כ"ב), על כן עתה ג"כ הטיב עמהם. (**של"ה** ויגש - דרך חיים תוכחת מוסר).

